

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA TOSHKENT ME'MORIY QIYOFASIDAGI O'ZGARISHLAR

Qahramon Mahmudov

Turan International University Tarix fani o'qituvchisi

teachermakhmudov@gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu maqola Turkiston hududini Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olingandan so'ng XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi Turkiston o'lkasining eng yirik shaharlaridan biri bo'lgan Toshkent shahrining me'moriy qiyofasidagi o'zgarishlar haqida fikr mulohazalar yuritilgan. Qurilgan jamoat binolari, ma'muriy binolar, diniy inshootlar shular jumlasidandir.

Kalit so'zlar: Sobor maydoni, Spaso-Preobrajenskiy, V.Geynselman, I.Pogoskiy, Rozanov, Vizantiya uslubi, Qo'ng'iroq minorasi, Buyuk Knyaz saroyi, L.Benua, Avliyo Iosif Georgviskiy cherkovi, I.Markevich, Toshkent o'qituvchilar seminariyasi, Rim katolik cherkovi, Avliyo Aleksandr Nevskiy sobori.

ABSTACT This article examines the architectural transformations in Tashkent, one of the largest cities in the Turkestan region, during the late 19th and early 20th centuries, following its annexation by the Russian Empire. It discusses the construction of public buildings, administrative structures, and religious edifices, which were among the key developments of the time.

Keywords: Cathedral Square, Spaso-Preobrazhensky, V. Heinselman, I. Pogossky, Rozanov, Byzantine style, Bell Tower, Grand Duke's Palace, L. Benois, St. Joseph of Georgia Church, I. Markevich, Tashkent Teacher's Seminary, Roman Catholic Church, St. Alexander Nevsky Cathedral.

АННОТАЦИЯ Данная статья исследует архитектурные преобразования в Ташкенте, одном из крупнейших городов Туркестанского региона, в конце XIX — начале XX века после его присоединения к Российской империи. Рассматривается строительство общественных зданий, административных сооружений и религиозных построек, которые были одними из ключевых событий того времени.

Ключевые слова: Соборная площадь, Спасо-Преображенский, В. Хейнсельман, И. Погосский, Розанов, византийский стиль, Колокольня, Дворец Великого князя, Л. Бенуа, Церковь Святого Иосифа Грузинского, И. Маркевич, Ташкентская учительская семинария, Римско-католическая церковь, Собор Александра Невского.

KIRISH

Rossiya imperiyasi davrida Turkiston general-gubernatorligi markazi bo'lgan Toshkent shahrining yangi shahar qismida ko'plab ma'muriy, diniy va madaniy arxitektura yodgorliklari barpo etildi. Toshkent Yevropa shaharlarini eslatadigan shahar ko'rinishni oldi.

Bu davrda barpo etilgan inshootlardan biri – **Sobor maydoni ansambli** hisoblanadi. Bu ansambl – general-gubernatorning qarorgohi (Oq uy), Spaso-Preobrajenskiy sobori va qo'ng'iroq minorasini o'z ichiga olgan bo'lib, u shahar rivojlanishi uchun uslublar qo'llanmasiga aylandi.

MUHIKAMA VA NATIJALAR

Oq uy – Toshkentdagi birinchi Yevropa uslubidagi poytaxt binolaridan biri hisoblangan.

Spaso-Preobrajenskiy sobori yangi Toshkentdagi eng yirik diniy (xristianlik) bino bo'lib, Sobor eskizi 1871 yilda arxitektor Rozanov tomonidan ishlab chiqilgan va butun lohiya harbiy muhandislar tomondan bajarilgan. Sobor binosi to'liq pishgan g'ishtdan qurilgan. Sobor 1500 kishiga mo'ljallangan⁶. Biroq, General professor Paukerga taqdim etilgan loyihaning mustahkamligi va barqarorligi bo'yicha texnik hisob-kitoblar tasdiqlangan loyiha bo'yicha butunlay mustahkam bino qurishning iloji yo'qligini ko'rsatadi, bundan tashqari moliyalash ishlarining pastligi ham qurilishni kechiktirdi. Qurilish ishlari 1882-yilgacha cho'zilib ketadi, ana shunday holatda general-gubernatorning buyrug'i bilan yana iqtisodiy qo'mita tashkil etiladi va darhol sobor qurilishi boshlanadi va 1886-yilgacha sobor qurilishiga 160 198 rubl sarflanadi. Mazkur soborga ketgan sarf-xarajat 211 359 rublni tashkil etadi. Soborga ketgan mablag'larni katta qismi shahar aholisidan ehson orqali toplangan⁷. Qayta ishlangan loyihani arxitektorlar V.Geynselman, I.Pogoskiy, Rozanovlar amalga oshirganlar, yangi rejada bino xajmi nisbatan qisqartirilgan va bu binoning ko'rinishiga ham ta'sir qilgan. Sobor maydoni, yangi Toshkentning chekkasida joylashgan, shaharning rasmiy va diniy markazi bo'lgan.

“Vizantiya uslubi” deb ataladigan uslubni tanlash bilan, soborning asosiy qismini gumbaz bilan qoplash asosida markazlashtirilgan me'moriy kompozitsiya yuzaga kelgan. Soborning qurilishi 1888-yilda yakunlangan, shundan so'ng “Oq uy” oldidagi maydon sobor maydoni deb atala boshlangan.

Ushbu ansamblning uchinchi inshooti bo'lgan **“Qo'ng'iroq minorasi”** ansamblning barcha ob'ektlari uchun umumiy bo'lgan maydonning markaziga o'rnatilgan. Qo'ng'iroq minorasining me'moriy shakllari og'ir massiv hajmlardan kichikroq hajmga bosqichma-bosqich o'tish tizimiga asoslangan.

XIX asr oxirlarida Toshkentda barpo etilgan me'moriy inshootlardan yana biri – Buyuk Knyaz saroyi (hozirgi Tashqi ishlar vazirligi qabulxonasi) hisoblanadi. Bu inshoot XIX asrning 80-yillari ikkinchi yarmida qurilgan ya'ni 1891-yilda arxitektorlar V.Geynselman va A.L.Benua loyihalari asosida Buyuk Knyaz Nikolay Konstantinovichga imperiyaning chekkasi Turkiston o'lkasida barpo etilgan. Saroyning chap qanotida buyuk knyazning yashash xonalari, o'ng qanotida esa uning rafiqasining yashash xonalari joylashgan edi.⁸. Saroyning tarkibi hovlining markazida joylashgan

⁶ https://ru.wikipedia.org/wiki/Архитектурные_памятники_Ташкента.

⁷ [https://uz.wikipedia.org/wiki/Spaso-Preobrajenskiy_sobori_\(Toshkent\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Spaso-Preobrajenskiy_sobori_(Toshkent))

⁸ https://ru.wikipedia.org/wiki/Дворец_Николая_Константиновича

asosiy bino bilan manor tartibidan foydalanilgan. Yon qanotlar ko'chalarning old tomoni bo'ylab nosimmetrik tarzda joylashtirilgan va bir-biriga quyma temir ramkalar bilan bog'langan.

Binoning tashqi ko'rinishiga asosiy maydonda qurilgan Spaso-Preobrajenskiy sobori ta'sir ko'rsatgan. Bu devorlarning bir xil g'isht to'qimasida va Vizantiya uslubidagi old tarafining dizayn detallarida ifodalangan.

Bu davrga oid memoriy yodgorliklardan yana biri – **Avliyo Iosif Georgivskiy cherkovi** binolarning birinchi guruhining asosiy binosi bo'lib, Buyuk Knyaz saroyi bilan bo'ylama markazida joylashgan. Bino 1868-yilda harbiy bino sifatida qurilgan, keyinroq cherkov sifatida qayta qurilgan (N. Ulyanov). Spaso-Preobrajenskiy sobori (1888) qurilishidan oldin u Toshkentdagi asosiy pravoslav cherkovi hisoblangan.

Katta prospekt bo'ylab joylashgan va jamoat joylari xarakteriga ega bo'lgan binolarning ikkinchi guruhiga ma'muriy maqsadlar uchun qurilgan binolar kiradi.

Turkiston general-gubernatori kanselyariyasi — 1876 yilda harbiy muhandis D. K. Zatsepin tomonidan qurilgan ko'chaning burchak qismidagi bir qavatli bino, kirish burchak qismi alohida ajralib turgan. Ushbu uyning fasad yuzalari yassi pilasterlari va ionik kapitellar bilan birga yarim doira shaklidagi derazalar bilan bezatilgan. Romonovski ko'chasining narigi tomonida ham savdo binolari joylashgan edi; Voskresenskiy (Yakshanba) bozori hududida 1910 yilda qurilgan markaziy shahar dorixonasi ham bor edi. Keyinroq, ushbu ko'chaning shimoli tomonida, 1913 yilda qurilgan F. A. Yupatov sirki joylashgan edi, yana do'konlar tizimi, shu jumladan "Trekutnik" jamiyati yirik bir qavatli do'koni mavjud edi⁹. Bu yerda, g'arbiy chekkada, Oq uy joylashgan — Turkiston viloyati rahbari, general-gubernatorning qarorgohi va rezidensiyasi. Oq uy bir qavatli, katta maydonni egallovchi bino bo'lib, uning rejalashtirilishi ancha chalkash edi. Bu shundan kelib chiqardi, chunki bino dastlab ma'lum bir arxitektura loyihasi bo'yicha qurilmagan, balki bosqichma-bosqich shakllangan. Oq uy eng qadimiy binolardan biridir. U 1866 yilda qurilgan, ammo 1868 yildagi zilzila unga jiddiy ziyon yetkazgan. Bino vaqt o'tishi bilan qayta qurila boshlandi va o'lchamlari kengaytirildi, bu esa uning tez-tez o'zgarib turadigan gubernatorlari ehtiyojlari va talablariga mos kelish maqsadida amalga oshirildi. Asosan, u XIX asrning 70 yillari davomida, general-gubernator Kaufman davrida qurilgan¹⁰.

Ikkinchi guruhga kiruvchi binolarning o'ziga xos xususiyati rivojlanishning yanada muntazamligi va ularning kompozitsion va rejalashtirish yechimlarining umumiy ligida edi. Viloyat ma'muriyati, Bosh gubernator devoni va Nazorat palatasi binolari va yaqin atrofda qurilgan boshqa binolar o'rtasidagi stilistik uslublarning birligi chor hokimiyati boshqaruv apparati rivojlanishining izchil qiyofasini yaratish istagi bilan izohlanadi. Rossiya viloyatlaridagi shaharlarida joylashgan hukumat binolariga xos bo'lgan bu uchta bino Toshkentning yangi qismining ma'muriy markazi shakllanishining dastlabki

⁹ <http://oldtashkent.com/arkhitektturnyj-oblik/tashkent-1865-1917.html>

¹⁰ <http://oldtashkent.com/arkhitektturnyj-oblik/tashkent-1865-1917.html>

bosqichini tavsiflaydi. Nazorat palatasi binosi 1877 yil muhandis A.I.Lexanov tomonidan ikki qavatli qilib judda sodda usulda qurilgan. Kirish qismiga katta hajm ajratilgan bo'lib, keng bir tomonlama zinapoya bilan jihozlangan. Bu zinapoya ikkinchi qavatga olib boradi, va bu qavat asosiy xizmat ko'rsatiladigan qavat edi, pastki qavatda esa faqat yordamchi xo'jalik xonalari joylashgan edi.¹¹

Shahar kengashi binosi. 1885-yilda arxitektor A. Benua tomonidan birinchi qurilishi boshlangan lekin amalga oshirilmagan loyiha. Shahar Dumasi binosiga shaharning Yevropaliklar yashaydigan qismini boshqarish markazi sifatida eng mos tasvirni berish ruscha uslubni tanlashda ifodalangan. Fasadning tarkibida hajmli elementlar – chodirlar, ayvonlar qo'llanilgan, ular tosh ma'bad me'morchiligining tafsilotlari bilan to'ldirilgan.

Mablag' yetishmasligi tufayli A. Benuaning loyihasi amalga oshirilmagan va uning o'rniga 1889-yilda klassitsizmning soddalashtirilgan shakllarida shahar dumasi binosi qurilgan.

Toshkent shahrida barpo va yoki boshqacha qilib aytganda boshqa binoga aylantirilgan inshootlardan biri **qishki teatr** binosidir.

Qishki teatrni (sobiq fond birjasini) xalq uyi sifatida qayta qurish 1915-yilda amalga oshirilgan (I. Markevich). Unga bir nechta yangi xonalar qo'shilgan, bino esa o'zining ajralmas kompozitsion dizaynini saqlab qolgan.

Tashqi ko'rinishda asosiy yechim ikkinchi qavat uchun balkon bo'lib xizmat qilgan portiko shaklida ishlab chiqilgan asosiy (shimoliy) fasadga berilgan. Binoning o'qi yarim doira shaklidagi barelyef paneli bilan mustahkamlangan. Devorlarning yuzasi oddiy dekorativ urbanizm bilan jonlantirilgan (Xalq uyi binosi 1920–60-yillarda san'at muzeyi sifatida foydalanilgan, keyin butunlay qayta qurilgan).

Toshkent o'qituvchilar seminariyasi. 1879-yilda Toshkentda ochilgan va dastlab Turkiston o'qituvchilar seminariyasi deb nomlangan. Seminariyaning asosiy vazifasi maktablar, shu jumladan rus tilidagi maktablar uchun o'qituvchilar tayyorlash bo'lgan.

Bu yerda asosan Turkistonda istiqomat qilgan rus oilalarining farzandlari o'qigan bo'lib, o'lkaning mahalliy tub aholisidan o'quvchilar soni kam edi. Masalan, 1886-yilda bu yerda ta'lim olayotgan 61 o'quvchidan atigi 9 nafari mahalliy millat vakillari, 1883–1904-yil, seminariyani bitirgan 254 nafar talabadan 39 nafari mahalliy aholiga mansub edi.

1918-yilgi inqilobdan keyin bu yerda sovet-o'zbek maktablari uchun o'qituvchilar tayyorlash boshlangan. 1920-yilda viloyat erkaklar ta'limi institutiga aylantirilgan.

Seminariyada: diniy bilimlar bilan birga, pedagogika, rus tili, arifmetika, algebra, geometriya, fizika, tabiatshunoslik, umumiy tarix, geografiya, chizmachilik, xattotlik, qo'shiqchilik, musiqa, tikuvchilik, gimnastika, qozoq va fors tillari o'rgatilgan. 1884-yildan boshlab V. P. Nalivkin tashabbusi bilan qozoq tili o'rniga o'zbek tilini o'qitish

¹¹ <http://oldtashkent.com/arkhitektturnyi-oblik/tashkent-1865-1917.html>

joriy etilgan. U o'zbek va fors tillari bo'yicha antologiyalar, lug'atlar, grammatika va darsliklar tuzgan¹².

Dastlab, seminariya polkovnik Tartakovskiyning uyida joylashgan bo'lib, A. L. Benua (1881-1887) loyihasi bo'yicha qayta qurilgan. 1887-yilda Konstantinovskiy maydoni yonida yangi bino qad ko'targan.

Toshkent o'qituvchilar seminariyasi qoshidagi avliyo Aleksandr Nevskiy ehromi – 1898-yilda me'mor Aleksey Benua va E. P. Dubrovin loyihalari asosida barpo etilgan cherkov. Inqilobgacha u rus pravoslav cherkovining O'rta Osiyo mitropolit okrugining Toshkent va O'zbekiston yeparxiyasiga qarashli bo'lgan. SSSR parchalanganidan keyin u xususiy mulkka aylangan va ofis binosi sifatida foydalanilishga topshirilgan.

Ushbu cherkovni qurilishiga to'xtaladigan bo'lsak, 1897-yilda me'mor Aleksey Leontevich Benua loyihasiga ko'ra, Konstantinovskiy maydoni yaqinida seminariya uchun yangi bino quriladi. Aleksey Benua, shuningdek, binoning g'arbiy qismiga tutash besh gumbazli uy cherkovi loyihasining muallifi ham edi. Mazkur cherkovning qurilish ishlarini E.P.Dubrovin olib boradi. Bu bino 1898-yilda qurib bitkaziladi. Ushbu cherkov knyaz Aleksandr Nevskiyga bag'ishlangan.

1917-yil inqilobdan keyin seminariya o'zbek yoshlari ta'lim institutiga aylantiriladi. Keyinchalik uning binosi yo'q qilingan. 30-yillarda esa ehrom yopilgan: uning gumbazlari buzib tashlangan, cherkov binosining o'zi, garchi u o'zining asl holatini yo'qotgan bo'lsa ham, turli ehtiyojlar uchun foydalaniladi. XXI asrda bu yerda turli tijorat banklarining idoralari joylashgan bo'lib, bino nafaqat yaxshi saqlanib qolgan, balki me'moriy yodgorlik maqomiga ham ega bo'ladi¹³.

Sobiq cherkov me'moriy yodgorlik bo'lib, himoyalangan maqomga ega edi. Shunga qaramay, 2009-yil 18-21-noyabr kunlari shahar hokimiyatining qarori bilan yangi qurilishga yo'l ochish maqsadida buzib tashlangan¹⁴.

Rim-katolik cherkovi (hozirda faoliyat ko'rsatmoqda). XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Markaziy Osiyo hududlarida katoliklikning faol tarqalishi Rossiyaning Sharqqa kengayishi bilan bog'liq edi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, 1917 yilga kelib Turkiston hududida 11 ming katolik yashagan, ularning 7 ming nafari Toshkentda istiqomat qilgan. Bu odamlar asosan Polsha, Litva, Germaniya, Fransiya va Latviya hududlaridan bo'lib, ularning ko'pchiligi Rossiya armiyasi askarlari edi. Rossiya hukumati bu askarlarni vatanidan uzoqroqqa — Uzoq Sharqqa, Turkistonga va Kavkazga xizmatga yuborgan. Bundan tashqari, Turkistonda ko'plab surgun qilinganlar, urush asirlari va G'arbiy Yevropadan kelgan qochqinlar ham bor edi. 1883–1885 yillarda Turkiston o'lkasidagi ilk rasmiy katolik ruhoniysi Ferdinand Senchikovskiy bo'lgan. Uning sa'y-harakatlari tufayli Toshkentda katolik cherkovi qurilgan va u yerda ommaviy marosimlar o'tkazilgan.

¹² https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Toshkent_o%E2%80%98qituvchilar_seminariyasi

¹³ <http://regnum.ru/news/cultura/1228691.html>

¹⁴ https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Toshkent_o%E2%80%98qituvchilar_seminariyasi

1902–1917 yillarda Turkiston o'lkasining kuratori Iustin Bonaventura Pranaitis bo'lgan. Ushbu davrda Ashxobod, Qizil-Arvat (Turkmaniston), Farg'ona, Samarqand shaharlarida katolik cherkovlari, Toshkentda esa vaqtinchalik ibodatxona-kostel qurilgan. 1912 yilda Toshkentdagi katolik ibodatxonasining yonida katta katolik cherkovi qurilishi boshlanadi. Bu qurilishda ko'plab katolik askarlar, jumladan, malakali mutaxassislar ham ishtirok etgan. Qurilish sekinlik bilan davom etdi, 1917 yilda esa inqilob boshlandi. Inqilobdan keyin Toshkent kostelini tugatishga o'sha paytdagi ruhoniylar Iustin Pranaitisning vorisi bo'lgan Boleslav Rutenis harakat qilgan. Ammo, mamlakatdagi siyosiy vaziyatning o'zgarishi, bolsheviklarning bosimi va mablag' yetishmovchiligi tufayli bu ishni yakunlashning imkoni bo'lmagan. Ko'p o'tmay, charchagan Rutenis o'z xohishi bilan ruhoniylar lavozimidan iste'foga chiqdi.

1925 yilda cherkov milliyalashtirildi. Sovet davrida bu yerda turli tashkilotlar joylashtirilgan: Elektrokabel zavodining yotoqxonasi, Respublika akusherlik maktabi, Medtexnika boshqarmasi va ombori. Binoga ko'p marta qayta qurilish ishlari olib borilgan va oxir-oqibat tashlab qo'yilgan. Albatta, bu vaqtga kelib na haykallar, na ibodatxonadagi qimmatbaho buyumlar saqlanib qolgan edi.

1976 yilda hukumat qarori tufayli bino restavratsiya qilindi va O'zbekiston SSR Madaniyat vazirligiga berildi. 1981 yilda esa O'zbekistonning me'moriy va tarixiy yodgorligi deb e'lon qilindi.¹⁵

O'zbekistonda katolik tashkilotlarining rasmiy faoliyati faqat 1987 yilda qayta tiklandi. Dastlab, Farg'onada katolik cherkovi yana ochildi, uch yil o'tib esa Toshkentda ham katolik ibodatxonasi ochildi. Bu ibodatxonaning ruhoniysi 1997 yilda Papa Ioann Pavel II tomonidan tayinlangan Polshadan kelgan fransisk ruhoniysi bo'ldi.

1992-yilda O'zbekiston Respublikasi hukumati qarori bilan sobor binosi Toshkent katolik cherkovi tasarrufiga o'tkaziladi. 1993-yilda me'mor Sergey Adamov va muhandis Aleksandr Ponomarev rahbarligida cherkov binosi to'liq asl holatiga keltiriladi¹⁶.

Ushbu Katolik savorining o'ziga xos diyezayni haqida ham aytib o'tush joiz. Marmar va granit bilan qoplangan zallarga o'zgacha ulug'vorlik baxsh etadi. Eshiklar va eksklyuziv mebel qimmatbaho yog'ochdan yasalgan, kriptga kirish eshigi, asosiy zaldagi chiroyli qandillar, original lampalar, shamdonlar, kandelyabrlar, gotika uslubidagi deraza panjaralari, yog'och ayvonlar va eshik tutqichlari, zinapoyalar to'siqlari temirchi Vladimir Pilipyuk tomonidan nafis ishlangan.

Kript-ibodatxonasi 1916-yilgacha qurilgan eng qadimgi bino. Bu joyda ish kunlari diniy ibodatlar o'tkaziladi.

Avliyo Ioann Pavel II zali – O'zbekistonda katolik dinining tiklanishiga ulkan hissa qo'shgan Rim Papasi (1978–2005) sharafiga nomlangan. Bu yerda diniy uchrashuv va ma'ruzalar bo'lib o'tadi. Avliyo Antoniya Paduan zali – birinchi qavatdagi eng katta zal.

¹⁵ <https://www.advantour.com/rus/uzbekistan/tashkent/catholic-church.htm>

¹⁶ [https://uz.wikipedia.org/wiki/Iso_Masih_yuragi_sobori-jome%E2%80%99si_\(Toshkent\)#cite_ref-1](https://uz.wikipedia.org/wiki/Iso_Masih_yuragi_sobori-jome%E2%80%99si_(Toshkent)#cite_ref-1)

U Isoning Masih yuragi sirini anglatuvchi mozaik panno va Avliyo Avliyo Antoniya Paduan haykali (musavvir G. Adamov) bilan bezatilgan¹⁷.

Yevangel lyuteran cherkovi (“Toshkentdagi kirxa”). 1877-yil 10-oktyabrda Toshkentning lyuteran jamoasi A.Vaynberg raisligida cherkov ochish va qurish uchun mablag‘ yig‘ish maqsadida kengash tuziladi¹⁸. Evangelist lyuteran cherkovi uchun ibodat uyi (cherkov) ning birinchi loyihasi 1881-yilda ishlab chiqilgan (A.Benua) va mahalliy ma'muriyat talablariga javob beradigan “cho'kkalab o'tirmoq” ko'rinishdagi diniy bino namunasi edi. Bu bir necha gotika elementlarini o'zida mujassam etgan ibodat uyi edi. Binoning sokin minorasi yo'q edi, lekin tom bilan qoplangan, bu unga o'rta asr diniy bezakli turar-joy binosi qiyofasini berardi.

Toshkentdagi lyuteran cherkovining loyihasi, cherkov kengashi talabiga ko'ra, 110-120 ta joy kelib-ketuvchilarga mo'ljallangan bo'lib, o'rta asr uslubidagi fasadga ega bo'lgan – 1891-yil 17-sentyabrda bu loyiha texnik kengash tomonidan tasdiqlangan. Cherkovning poydevorini qo'yishda muhandis V.S. Heynselman butun binoni pishgan g'ishtdan qurishni taklif qildi. Uning salmoqli dalillarini inobatga olgan holda, 1893-yil 19-noyabrda binoning loyihasi o'zgartirildi va qayta tasdiqlandi. Pishiq g'ishtdan qurilgan ibodatxona, gotika uslubiga o'xshash me'moriy xususiyatlarga ega edi. Masalan, asl nusxadan farqli o'laroq, cherkovning kirish qismi piramida shaklidagi sokinlik bilan yakunlangan tetraedral minora bilan to'ldiriladi.

1896-yil oxiriga kelib, cherkov binosida diniy marosim va cherkov xizmatini o'tkazish mumkin edi. Jamiyat cherkov qurilishiga 15 000 rubldan ortiq mablag‘ sarfladi. 1896-yil 3-oktyabrda ibodatxona ruhoniylar Yuliy Yurgenson sharafiga ochiladi. Cherkovning bezak ishlarini va Iso Masihning xochga mixlanish tasvirini I.N.Kramskiy shogirdi nemis rassomi Salli fon Kyufelgen ishlagan va o'z kartinasini lyuteran cherkoviga in'om etgani¹⁹.

Yevangelist lyuteran cherkovi uchun ibodatxona qurilishi 1899-yilda yakunlandi. 1899-yil 3-oktyabrda Moskva konsistorial okrugi generali Pol fon Evertning Toshkentga kelishi munosabati bilan binoni qayta ochilishi to'g'risida qaror qabul qilindi. Ushbu cherkovni ochilish marosimiga general-gubernator S.M.Duxovskiy, malika E.I.Golisina va boshqa hukumat egalari taklif etiladi. Doimiy diniy marosim va ibodatlar 1899-yil 3-oktyabrdan amalga oshiriladi.

Sovetlar davrida 1937-yildan 1977-yilgacha turli vaqtlarda cherkov omborxona, respublika geologiya boshqarmasi, itlar klubi va polisiyachilar yotoqxonasiga aylanadi. Bino bir necha bor yonib ketadi. 1977-yilda bino Toshkent konservatoriyasiga o'tkaziladi va qayta ta'mirlash so'ng cherkov opera studiyasi xonasi sifatida foydalaniladi. Shu bilan birga, binoga organ o'rnatiladi va organ musiqasi konsertlari namoyish etila boshlanadi.

Mustaqillik yillarida 1993-yil 3-mayda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining farmoyishi bilan davlat tomonidan muhofaza qilinadigan me'moriy

¹⁷ [https://uz.wikipedia.org/wiki/Iso_Masih_yuragi_sobori-jome%E2%80%99si_\(Toshkent\)#cite_ref-1](https://uz.wikipedia.org/wiki/Iso_Masih_yuragi_sobori-jome%E2%80%99si_(Toshkent)#cite_ref-1)

¹⁸ Добросмыслов А.И.. Ташкент в прошлом и настоящем. Исторический очерк., Ташкент, 1912. – С. 321.

¹⁹ „Легендарные истории“ (ru-RU). / Московская Немецкая Газета (7-oktabr 2015-yil). Qaraldi: 22-iyul 2022-yil

yodgorlik maqomi berilgan Kirxa binosi “maqsadli foydalanish uchun” lyuteran jamoasiga foydalanish uchun topshiriladi. 1993-yildan – 2015-yilgacha cherkov ruhoniysi episkop Kornelius Vibe sanalgan.

XULOSA

Umuman olganda, Rossiya imperiyasi davrida Turkiston o'lkasi markazi bo'lgan Toshkent shahrining yangi shahar qismida ko'plab, me'moriy, arxitektura yodgorliklari barpo etildi. Bu inshootlarning asosiy qismi hukumat binolari, diniy inshootlar va ta'lim dargohlari edi. Natijada, bu davrda o'lkaga G'arb me'moriy uslubi shiddat bilan kirib keldi va Toshkent, Yangi Marg'ilon, Yangi Buxoro, Petro-Aleksandrovsk kabi shaharlarning me'moriy qiyofasi butunlay o'zgardi.

REFERENCES

1. Добросмыслов А.И.. Ташкент в прошлом и настоящем. Исторический очерк., Ташкент, 1912. – С. 321
2. „Легендарные истории“ (ru-RU). / Московская Немецкая Газета (7-oktabr 2015-yil). Qaraldi: 22-iyul 2022-yil
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/Архитектурные_памятники_Ташкента .
4. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Spaso-Preobrajenskiy_sobori_\(Toshkent\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Spaso-Preobrajenskiy_sobori_(Toshkent))
5. https://ru.wikipedia.org/wiki/Дворец_Николая_Константиновича
6. <http://oldtashkent.com/arkhitekturnyj-oblik/tashkent-1865-1917.html>
7. [https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Toshkent_o%E2%80%98qituvchilar_seminariyas](https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Toshkent_o%E2%80%98qituvchilar_seminariyas_i)
i
8. <http://regnum.ru/news/cultura/1228691.html>
9. <https://www.advantour.com/rus/uzbekistan/tashkent/catholic-church.htm>
10. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Iso_Masih_yuragi_sobori-jome%E2%80%99si_\(Toshkent\)#cite_ref-1](https://uz.wikipedia.org/wiki/Iso_Masih_yuragi_sobori-jome%E2%80%99si_(Toshkent)#cite_ref-1)